

P. III. 490

BOABE DE GRÂU

ANUL IV, N-rul 2

REVISTA DE CULTURĂ

FEBRUARIE 1933

EDUCAȚIA POPORULUI LA ALTE NEAMURI

AD A U S

Problema satului unguresc din Ardeal

Un popor, în ceasurile de criză ale istoriei, își revizuește trecutul și concepția de viață și scrutându-și adâncurile sufletești, încearcă să-și potrivească un nou itinerar pentru drumul care i se deschide.

Un grup de stâlpi funerari din Unghiul Căleata

Pentru ungerimea din Ardeal, faptul încorporării ei în România a fost o cotitură hotărâtoare. Despărțită de restul lumii ungurești, ea a fost nevoită să-și innoiască toate orientările. Tot ce aducea din trecut, o împiedica mai degrabă decât s'o ajute să se adapteze nouilor împrejurări. Și iată că în răstimp de doi ani se încropește, din porunci lăuntrice, o concepție politică ardeleană, o presă, o literatură și o viață socială aparte, independente de Ungaria. Firește, din miile de fire care legau altădată Ardealul cu Budapesta, multe mai stăruiau încă, dar semnele neatârării se înmulțeau pe fiecare zi. Pionierii acestei noi orientări, numită de atunci «transilvanism», s'au adresat în primul rând țărănimii, clasa care și în trecut a avut o mentalitate regionalistă. Burghezimea care-și discuta egemonia cu aristocrația, a fost surprinsă în 1918 în plin proces de disoluție. Ceea ce-i lipsea, înainte de toate, era unitatea structurală. De mult încă, cu cel puțin 20 de ani înainte de 1918, ea era împărțită în două tabere: conservatori și radicali. Cei dintâi, în marea majoritate creștini, cei din urmă mai ales evrei și creștini progresiști. Antagonismul celor două curente, invada toate domeniile: politica,

viața socială, literatura. Revoluția din 1918 n'a făcut decât să accentueze și mai mult aceste contraste care n'au dispărut nici după mutarea hotarelor. O notă comună au, cu toate acestea, curentele de care am vorbit: amândouă au un caracter tipic orășănesc. Masele lor, ideologia, programul, nu depășeau în nicio privință strâmtul orizont citadin. Problema satului, pentru amândouă, nu era decât o problemă administrativă, lupta se da pentru cucerirea pozițiilor de stăpânire și așa a rămas multă vreme și după 1918.

Marile schimbări au împus, totuși, unele revizuiți pentru cele două tabere. Câmpul de luptă s'a redus, obiectivul rivalităților nu mai era cucerirea situațiilor cu investitura puterii de Stat, ci posturile de conducere în viața minoritară. Acum abia cele două tabere încep să-și îndrepte privirea spre populația dela țară pe care atâta vreme au nesocotit-o.

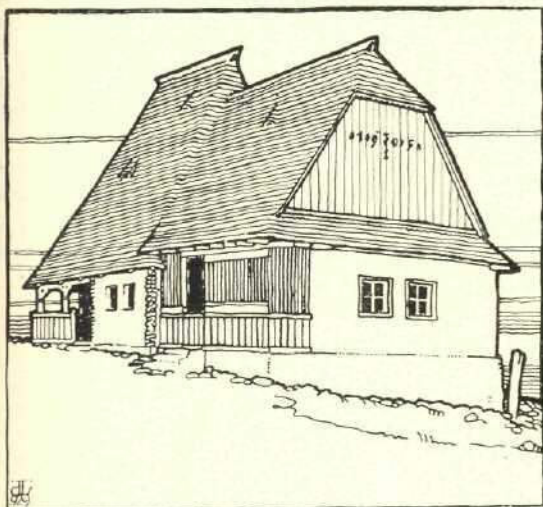
Radicalii își amplifică programul, încercând să organizeze satul nu numai din punct de vedere politic, ci și sub raportul culturii. E destul să amintim, în această privință, activitatea excelentului scriitor Carol Kós care încearcă o asemenea

Clopotnița din Ceuș (Mureș)

deștelenire culturală, în sens radicalist, în satele ungurești din Călățele. Din programul multiplu al lui Kós și al prietenilor lui, vom sublinia trei puncte: organizarea economică, deplasarea centrului de greutate politic spre sat și resuscitarea și punerea în valoare a artei populare, amenințată de moarte. Din acest program bogat însă prea puțin a fost reali-

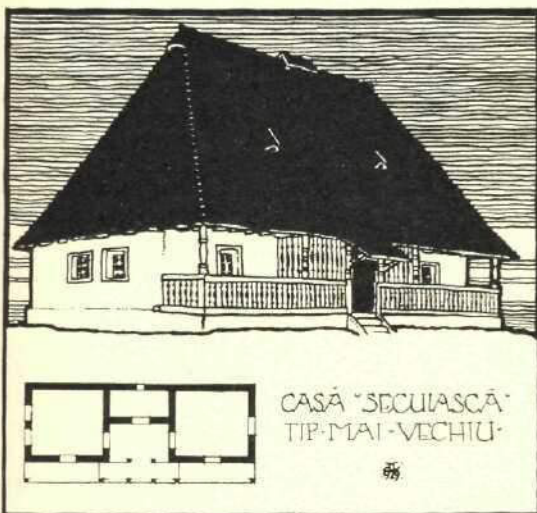
zat. Pentru arta populară, ce-i drept, Kós și colaboratorii lui au isbit să trezească un val de simpatie, dar în această privință burghezimea conservatoare se găsea alături de dânsii. Organizarea economică, politică și culturală a mers însă foarte anevoie.

Casă din Crișeni. Unghiul Căleatei (înădită, tipul vechiu cu cel nou)

Gazetei populare, cu colorit radicalist « Vasárnap » (Duminică), admirabil redactată de bătrânul Alex. Benedek, i se puneau piedici la fiecare pas de către cei din tabăra adversă.

Astfel, în lipsă de conducere, de timp și de bani, organizarea vieții țărănești s'a limitat la abia câteva sate.

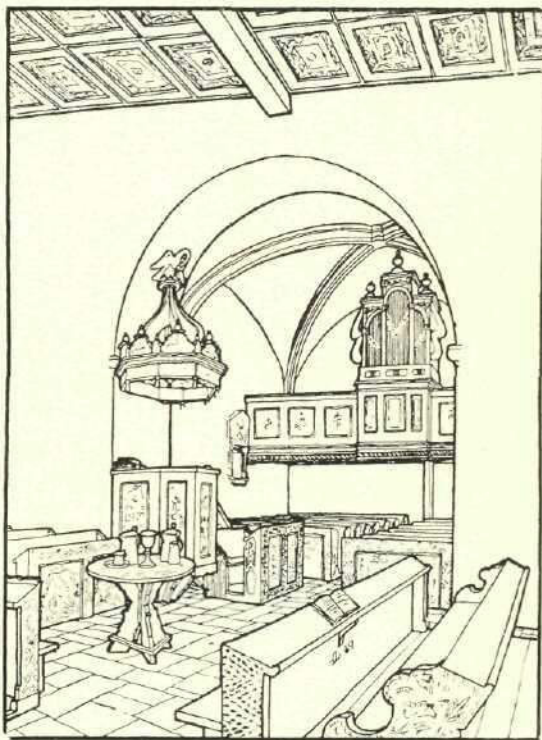
Casă secuiască tip mai vechiu

Cu mult mai avantajoasă era situația inițială a celeilalte tabere plecată în cucerirea satului. Burghezimea conservatoare era, în adevăr, moștenitoarea câtorva instituții de cea mai mare însemnătate. Ea nu trebuia decât să le ia în mână și să le cârmuiască.

Sub asemenea auspicii, și cu ajutorul bisericilor și al partidului maghiar, se deschide acțiunea pentru captarea satului

unguresc a nuanței conservatoare, al cărei steag de luptă este gazeta « Magyar Nép » (Poporul maghiar), adversar al amintitei « Vasárnap » (Duminică). În scurtă vreme, « Magyar Nép », având surse materiale mai puternice, câștigă bătălia și, după încetarea « Duminicii » (Vasárnap), satul unguresc din Ardeal ajunge definitiv sub conducerea și tutela taberei conservatoare. După abia câțiva ani, fracțiunea radicalistă din Ardeal bate în retragere, atât în orașe cât și la țară și, — mai mult de silă decât de voie bună, — ea fuzionează cu gruparea adversă, sacrificând, bineînțeles, aproape toate principiile de odinioară. Câțiva corifei doar se retrag în turnurile de fildeș ale unui radicalism literar...

În societatea ungurească din Ardeal mai era însă o a treia clasă dornică și ea să cucerească satul: muncitorimea industrială.

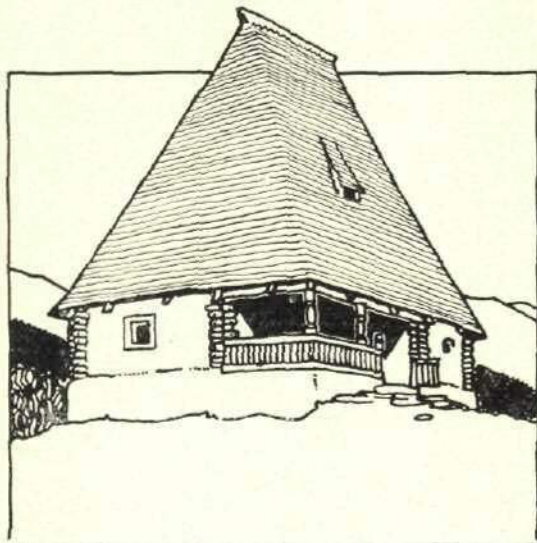

Interior de biserică din Viștea (Cluj)

Dar această clasă își irosea toate puterile în luptele duse cu organele Statului, cu mișcările comandate din Ungaria sau, în sfârșit, în lupte intestinale (socialiști-comuniști). Ea n'a răsbîit așa dar decât în puținele sate ce se găsesc în condiții geografice speciale și care furnizează elemente de împropătare muncitorimii dela orașe. De altfel răzlețele încercări pe care muncitorimea orășană le-a riscat, erau puse în slujba unor comandamente pur politice; de o acțiune culturală — în lipsă de bani și de pricepere —, nici nu putea fi vorba.

Să vedem acum ce dorea, ce aștepta satul ardelean, și ce i-au dat, în schimb, conducătorii lui? Satul unguresc a fost neglijat și părăsit — soarta comună, se poate spune, în general, a aproape tuturor satelor din Europa centrală și orientală. El nu avea o viață proprie nici din punct de vedere politic, nici din acela al culturii. La dreptul vorbind, politica și cultura nu erau o chestiune de viață pentru țărănul ungar.

Sufletul lui era stăpânit exclusiv de considerații materiale. Foamea de pământ și ura împotriva «domnilor» îl țineau la o distanță, plină de rezervă bănuitoare, chiar și atunci când cei din clasele sus puse încercau să se apropie de dânsul cu toată bunăvoința. Evident, nu trebuie să generalizăm;

Casă tip străvechiu din Văleni (Cluj)

raportul schițat mai sus, cât se poate de sumar, avea multe nuanțe: una era situația în Săcuime, și alta în satele de pe frontiere și iarăși alta în cele din inima Ardealului. Ar fi o greșeală, oricum, să se creadă că această concepție materialistă de viață este sinonimă cu o incapacitate nativă pentru

Casă din Trăscău

cultură. Nu, e vorba de o stare sufletească cu o viață economică la temelie atât de rudimentară, încât zădărnicește aproape complet orice avânt.

Nici încercările artistice ale poporului nu le-am înțelege dacă le-am reduce numai la îndemnuri spirituale. Aceste încercări pleacă, dimpotrivă, aproape totdeauna din socoteli practice. Dar e o mare deosebire între țaran și țaran în pri-

vința interesului pentru lucruri spirituale. Țăranii mai înstăriți se apropiau mai ușor de cultură; din rândurile lor se recruta multă vreme rezerva clasei de mijloc. Cultura acestei țărănime a fost și este încă aproape identică cu aceea a clasei de mijloc. Ea citește ziare politice, organizează mici conferințe și reprezentații teatrale cu amatori, pe scurt, această pătură burghezo-țăărănească are în mâinile ei întreaga conducere spirituală și politică a satului ardelean de azi.

La întâia întrebare ce ne-o punem («Ce vrea satul și ce așteaptă el dela conducătorul lui?»), nu putem da un răspuns clar și hotărât. Ne mulțumim deci să arătăm punctele care deosebesc pe cei săraci de cei bogați. Viața intelectuală a celor lipiți pământului e aproape inexistentă, iar a celor înstăriți se ridică și ea doar cu puțin peste nivelul neantului. Dar, cum am văzut, nici măcar țărănimea mai bine situată nu este

Bărbați în sir din Unghiul Călatei

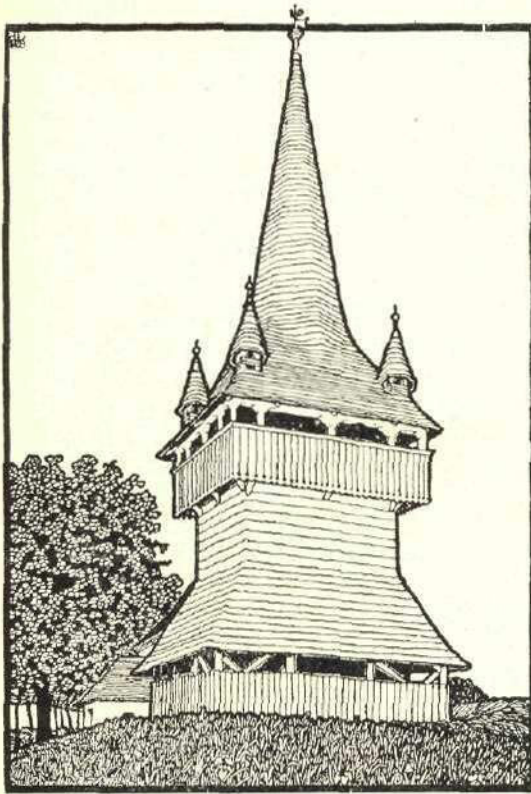
omogenă și independentă. Din punct de vedere politic și ideologic ea se atașează burghezimii, deși interesele ei sunt, în cele mai multe cazuri, în cea mai accentuată opoziție cu acelea ale orașenilor.

Linia de demarcație între cele două straturi țărănești e și mai vizibilă în domeniul politic. Țăranul înstărit e cel mai însuflețit sprijinitor al partidului maghiar, cel sărac votează mai mult listele radicale sau muncitorești.

În ce privește acum activitatea de ordin cultural, desfășurată de orașeni la țară, ea se poate însuma în următoarele capitole: artă populară, cultură muzicală, biblioteci sătești, gazete populare și organizație economică.

Portul din Călățele și cel din Trăscău s'a bucurat mai ales de simpatie și sollicitudine. S'au organizat numeroase expoziții de broderii și țesătorii, atât în orașele mai mari ale Ardealului cât și la Budapesta. O viguroasă propagandă s'a desfășurat pentru păstrarea și desvoltarea stilului arhitectonic din Călățele. Mai ales Carol Kós și excelentul său elev, Ladislau Debreczeni, au făcut mult și cu rod în acest domeniu.

S'a muncit mult de asemenea și pentru răspândirea culturii muzicale. Numărul corurilor sătești, create sau reînființate dela 1919 încoace, se ridică la aproape 200. Concertele de concurs ale acestor coruri au fost urmărite cu impresionant interes de mii de auditori.

Clopotniță din Recea (Sălaj)

Nu mai puțin vrednice de luare aminte sunt și încercările cheltuite pentru înființarea de biblioteci la sate, deși aceste încercări, în urma sărăcirii crescânde a satelor n'au dat totdeauna rezultatele așteptate. Realizări mai serioase se leagă doar de numele lui Ștefan Sulyok care a înființat biblioteci în 94 de sate, din cărți apărute, în mare parte, după războiu, în Ardeal.

Cele mai multe din vechile biblioteci populare s'au răvășit astfel încât situația reală de azi este aceasta: 80% din sate sunt lipsite de bibliotecile care ar putea mulțumi curiozitatea și dorul de cunoștințe al satelor.

Bisericile au căutat și ele să activeze în această privință. Dar n'au putut, sau nu s'au priceput să dea altceva decât câteva cărți cu caracter exclusiv religios, — acestea însă, ce-i drept, în număr foarte mare de exemplare. Se poate spune că țărănimia ar primi bucuros orice ar contribui la ridicarea nivelului ei cultural și în primul rând, ea așteaptă cartea bună. Conducătorii însă au neglijat acest lucru atunci când situația economică permitea încă mai multă mișcare.

Rezultate mai însemnate a realizat gazeta populară «Magyar Nép» (Poporul maghiar) care până mai acum câțiva ani apărea în 20 de mii de exemplare. Astăzi ea are încă un tiraj de 15—17 mii. Gazeta e sprijinită de partidul maghiar

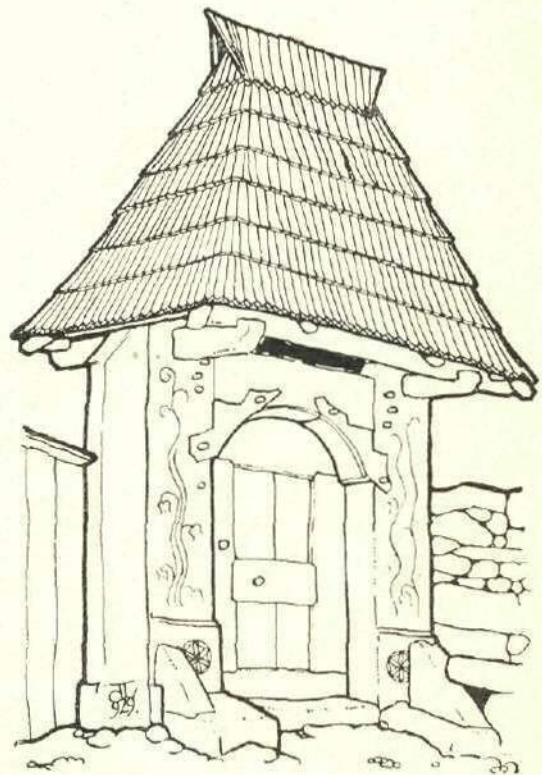
și de biserici și, ca număr de exemplare, ea nu este egalată de nici o gazetă populară tipărită în ungurește. Ca orientare ideologică «Magyar Nép» este în întregime burgheză.

«Magyar Nép» a editat o mulțime de cărți cu caracter literar sau gospodăresc care au atins de asemenea un tiraj destul de însemnat.

În afară de «Magyar Nép» și de încă vreo câteva gazete sau mici reviste religioase, destinate și ele pentru săteni, mai trebuie amintit ziarul «Falvak Népe» (Populația dela sate) care prin titlul lui chiar vrea să indice că se constituie interpret politic al aspirațiilor proletariatului țărănesc și urban deopotrivă. El s'a angajat într'o luptă aprigă atât cu partidul maghiar cât și cu bisericile, — și ținta la care vrea să ajungă, este crearea unui front comun al muncitorilor orașeni și al țărănimii.

Organizarea economică a satelor este, fără îndoială, partea cea mai slabă a poliției ungurești din Ardeal. Câtă brumă s'a făcut în această privință a ieșit din inițiative particulare, izolate, fragmentare și nu a avut niciodată un caracter colectiv. Mișcările cooperatiste chiar au fost lipsite de o îndrumare centrală, cuprinzătoare.

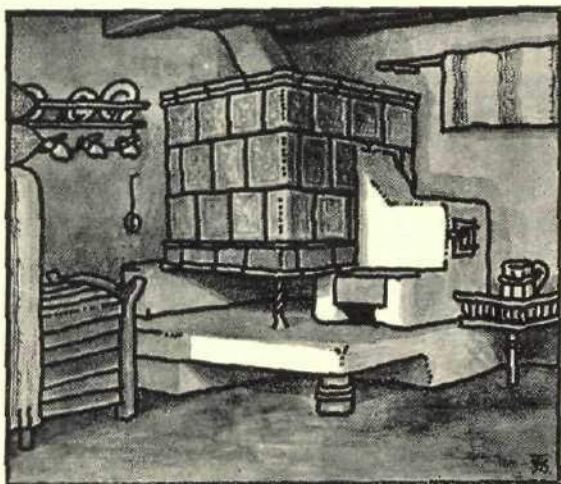
Nu se poate omite nici chiar dintr'un rezumat ca acesta pe care-l dăm, activitatea la sate a studențimii maghiare din Ardeal. Preocupările de această natură ale tineretului nostru

Poartă cu coperiș

au fost inspirate de studențimea radicalistă din Ungaria și Cehoslovacia. Deosebit de harnică a fost în anii din urmă, asociația studențească «Erdély fiatalok» («Tinerii ardeleni»), ai cărei membri au căutat să adâncească problemele satului unguresc și să scoată la suprafață nevoile lui ascunse, când

prin cercetări individuale, când prin anchete colective. Pilda « Tinerilor ardeleni » a fost urmată și de alte asociații studențești. Acțiunea lor nu este însă, în bună parte, decât informativă. Oricum, satul i-a primit cu bucurie, i-a ascultat cu atenție. E ceva, dar nu e decât un început. Căci satul așteaptă astăzi mai mult decât un interes binevoitor, dar platonice, el așteaptă un răspuns grabnic și efectiv la multele și neliniștitoare probleme economice pe care le pune. O dificultate

Colț de odăe

inițială se așază de-acurmezișul drumului: lipsa datelor precise. Dar și în această privință tot tineretul a făcut un pas înainte, întrebuițând, în investigațiile întreprinse, metodele moderne ale sociologiei.

Ținta spre care năzuiește tineretul academic este să găsească mijlocul de conciliere între clasa de mijloc și țărănimie. Sunt însă, printre tinerii ardeleni, și de aceia cari proclamă lupta de clasă, având credința că o fuziune între ideologia burgheză și cea a țărănimii este o himeră, un fals.

În rezumat, ideologia burgheză și cea muncitorească se găsesc față în față în tendința lor de a cucerii satul. Până acum satul a fost cărmuit, de bine, de rău de burghezime, și în politică și în cultură. Situația ei materială și prestigiul trecutului i-au dat pe mână toate inițiativele și dacă ea are meritul unor realizări incontestabile, și insuccesele nu i se pot imputa decât ei.

În starea de azi, țărănimia e incapabilă de a se urni. Ceea ce nu însemnează însă că este incapabilă de a gândi și de a dori să se manifeste pentru apărarea intereselor ei. Dacă ea este astăzi prada unui individualism excesiv ce-i pulverizează forțele și-o face improprie pentru o acțiune politică și culturală solidară, aceasta nu înseamnă o amuțire totală a unor dorințe de mai bine ce dospesc în străfundurile sufletului popular. Aceste dorințe trebuiesc dibuite, întâmpinate și mulțumite; orice omisiune e un păcat.

Schițând acest tablou al satului maghiar, trebuie să accentuăm că țărănul ungar așteaptă rezolvirea problemelor lui pe cale pașnică, în semnul unei sincere înțelegeri cu românismul. Nemulțumirile lui nu acuză poporul român, ci acele păături sociale și concepții dominante care nu vreau să-i recunoască drepturile și să-i îplinească cererile.

Tinerii cercetători ai satelor întăresc aceste tendințe pașnice ale țărănimii. Ca mâine ei vor fi chemați la posturi de conducere. Încercările lor, astăzi, întâmpină încă toate greutățile începutului, dar gândul lor e pe făgaș bun, metodele lor sunt obiective și animate de sensul proaspăt al actualității. Evident, destinul țărănului maghiar nu depinde numai de ei. Soarta maghiarimii e strâns împletită cu aceea a românismului și ea mai e în funcție de evoluția liniei generale a vieții economice și culturale europene.

Ciuj

JANCSÓ ELEMÉR

din ungurește de I. Chinezu

desenele din *Arta populară maghiară ardeleană* de Ladislau Debreczeni